

ГАРАНТІЇ ДОСТУПНОСТІ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Паскар А. Л.

ВСТУП

Гарантії судового захисту прав і свобод громадян є одним з найважливіших аспектів правової держави, будучи основою забезпечення справедливості та демократичних цінностей. Однак, під час воєнного стану, коли нормальне функціонування суспільства порушується і держава здійснює особливі заходи для забезпечення національної безпеки, гарантії судового захисту можуть бути піддані складним викликам та обмеженням.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, при якому органи державної влади, військове командування, військові адміністрації та органи місцевого самоврядування наділяються необхідними повноваженнями для забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України¹. Під час таких виняткових ситуацій права і свободи громадян можуть бути тимчасово обмежені з метою забезпечення безпеки та порядку. Однак, незважаючи на ці обмеження, важливо, щоб судовий захист залишався ефективним і гарантував повагу до фундаментальних прав та свобод кожного громадянина, оскільки в умовах воєнного стану забороняється скорочувати або прискорювати будь-які форми судочинства.

У цій статті будуть розглянуті ключові аспекти гарантій судового захисту під час воєнного стану, пояснені необхідність та важливість розуміння та розробки механізмів, що гарантують забезпечення судового захисту прав і свобод громадян у цей період, з метою забезпечення рівного доступу до справедливого та незалежного правосуддя. Розуміння та розробка гарантій судового захисту прав і свобод особи під час воєнного стану є важливою складовою їх гарантування, захисту та запобігання їх порушенню незаконними діями інших осіб.

1. Передумови введення та вплив правового режиму воєнного стану на судову систему

Військова агресія Російської Федерації проти України послужила підставою для встановлення на всій території держави правового режиму воєнного стану. Згідно з пропозицією Ради національної безпеки і оборони

¹ Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Редакція від 27.04.2022. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 04.05.2023). – ст. 1.

Україні, воєнний стан був оголошений Указом Президента України від 24.02.2022.

Відповідно до положень статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» протягом дії правового режиму воєнного стану тимчасово можуть обмежуватися конституційні права і свободи громадян, а також права і законні інтереси юридичних осіб. Міністерство закордонних справ України терміново інформувало Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та офіційних осіб інших країн про факт введення на всій території України правового режиму воєнного стану та про запроваджені у зв'язку з цим обмеження прав і свобод осіб². Дані дії були вчинені відповідно до вимог Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, згідно з яким, будь-які обмеження конституційних прав громадян є відхиленням від зобов'язань держави. У разі, якщо будь-яка держава користується правом відступу від зобов'язань вона повинна негайно інформувати інші держави, що беруть участь у цьому Пакті, про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення³.

Допускаючи можливість обмеження під час воєнного стану певних конституційних права і свобод громадян, законодавець також встановлює коло прав осіб, які не можуть зазнати обмежень за жодних умов. До таких прав належить і право на судовий захист. З огляду на це зазначено, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені⁴. Однак, внаслідок воєнних дій, функціонування судів та інших органів судової влади зазнало суттєвих змін, що відобразилося і на ефективності системи судового захисту прав осіб. В таких умовах особливо гостро постає необхідність забезпечення безперервного функціонування судів та гарантування дотримання стандартів справедливого судочинства.

Згідно зі статтею 55 Конституції України, суд забезпечує захист прав і свобод людини і громадянина та держава гарантує кожній особі право оскаржити в суді рішення, дії або бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб⁵. У контексті забезпечення права на судовий захист, слід підкреслити, що держава повинна не лише гарантувати дане право на законодавчому рівні, але й впроваджувати ефективні механізми його реалізації. З огляду на це, у 2021 році були внесені

² Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022. *Законодавство України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 05.05.2023). – п. 7.

³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Організації Об'єднаних націй від 16.12.1966. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995043#Text> – (дата звернення 05.05.2023). – ч. 3. Ст. 4.

⁴ Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Редакція від 27.04.2022. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 04.05.2023). – ч. 2 ст. 12-2

⁵ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 10.05.2023).

зміни та доповнення до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», якими на законодавчому рівні закріплена заборона обмеження права на судовий захист, навіть у випадку оголошення воєнного стану. Зокрема, положення ст. 12-2 вищезазначеного закону у новій редакції встановлюють, що повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені⁶. Також зауважимо, що право на безперешкодний доступ до суду деталізоване в процесуальних кодексах і гарантується незалежно від типу судочинства та виду провадження. Доступність правосуддя визначається як пріоритетний напрямок розвитку вітчизняного судочинства та є одним із завдань визначених у Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів⁷.

З метою практичної реалізації конституційного права на судовий захист в умовах воєнного стану у 2022 році було внесені додаткові зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими протягом періоду надзвичайного або воєнного стану, а також протягом 30 днів після його скасування (припинення) і в умовах, коли Вища рада правосуддя не може виконувати свої повноваження, Державній судовій адміністрації надано повноваження визначати кількість суддів у суді з урахуванням навантаження на суд⁸. Це дозволяє забезпечувати неперервне функціонування судів навіть у випадках відсутності суддів або їхнього надмірного навантаження, що виникає внаслідок зміни територіальної підсудності окремих судів. Нагальна потреба цих змін була обумовлена тим фактом, що на той час Вища рада правосуддя України не здатна була виконувати свої повноваження. Визначальним фактором була потреба забезпечення безперебійного функціонування судів та доступу осіб до справедливого судочинства, навіть у непередбачуваних умовах, коли звичайні інституційні механізми можуть бути обмежені або недієздатні.

2. Сутність доступності правосуддя

На сьогоднішній день доступність правосуддя визнається однією з базисних засад справедливого судочинства, яка визначає загальний напрямок

⁶ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 10.05.2023). – ст. 12-2.

⁷ Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів від 10.05.2006 № 361/2006. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення 05.05.2023).

⁸ Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого [...]. Закон України від 15.03.2022 № 2128-IX. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text> (дата звернення 05.05.2023).

його організації і функціонування. Воно є фундаментальним правом особи, яке має міжнародне та національне закріплення.

Гарантії справедливого судового розгляду та доступності правосуддя набули значення для України з моменту ратифікації нею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). При цьому важливо зауважити, що право на доступ до правосуддя прямо не передбачено Конвенцією. Його розуміння виводиться зі змісту п. 1 ст. 6 Конвенції відповідно до якого, кожна особа має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.⁹ Розширене тлумачення змісту та умов доступності правосуддя, можливих та допустимих обмежень права на судовий захист також надається у рішеннях Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Слід зазначити, що за своєю правовою сутністю гарантії доступності правосуддя, які передбачені Конвенцією, мають подвійний характер або складову. З одного боку, Конвенція гарантує кожній особі право на судовий захист національними судами. З іншого боку, вона накладає на державу-учасницю обов'язок забезпечувати реалізацію цього права як частини її зобов'язань у сфері захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Безспірним залишається той факт, що доступ до суду та правосуддя є фундаментальним правом особи та вирішальним мірилом справедливого та незалежного судочинства. Теоретики права навіть відносять його до юридичних гарантій реалізації та захисту конституційних прав і свобод особи.¹⁰ Хоча дана позиція була піддана критиці з боку процесуалістів. Зокрема, вказується на те, що право на доступ до правосуддя є самостійним правом, тому, що воно може бути об'єктом оскарження і захисту у судовому порядку при розгляді питання про порушення ст. 55 Конституції України, п. 1 ст. 6 Конвенції¹¹.

На міжнародному рівні право на доступ до суду та судовий захист захищено Загальною декларацією прав людини, положення якої передбачають, що кожна особа має право на ефективне відновлення своїх прав через компетентні національні суди у разі порушення її основних прав,

⁹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 04.05.2023).

¹⁰ Рабінович, П.М. Права людини і громадянин : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004. С. 296-271; Погоріло В. Ф. Права і свободи людини і громадянина в Україні. Київ : Ін Юре, 1997. 44-45.

¹¹ Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010. С. 45.

що надаються їй конституцією або законом¹². Міжнародний пакт про громадянські і політичні права у ч. 3 ст. 23 встановлює обов'язок держав законодавчо визначати та розвивати можливості захисту порушених прав осіб у судовому порядку¹³. Право на доступ до безстороннього суду також закріплено Хартією основних прав Європейського Союзу, де зазначено, що кожна особа, права і свободи якої гарантовані Європейським Союзом, були порушені, має право на справедливий, публічний та своєчасний розгляд його справи незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону¹⁴. У цьому контексті важливим є наявність на внутрішньодержавному рівні дієвого та ефективного механізму захисту прав осіб, особливо у ситуаціях пов'язаних з потенційними загрозами порушення даного права.

Узагальнено, право на доступ до правосуддя розглядається як право кожної особи звернутися до суду у разі порушення її прав. Суд, до юрисдикції якого віднесено даний спір повинен його розглянути і вирішити з метою відновлення порушеного права, свободи чи інтересу. Згідно з правовими висновками Конституційного Суду України зміст даного права слід розуміти як такий, що гарантує кожній особі право звернутися до суду загальної юрисдикції для оскарження рішень, дій чи бездіяльності будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових або службових осіб. Це право може бути використане, якщо особа вважає, що такі рішення, дії чи бездіяльність порушують або обмежують її права і свободи, або заважають їх здійсненню¹⁵.

В Україні право на судовий захист та його гарантії поширюються не тільки на громадян. Ним також наділені юридичні особи, іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи. Дане право передбачає можливість звернення особи до суду з метою захисту її прав, свобод та законних інтересів. Згідно положенням ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» кожній особі гарантується захист її прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до закону¹⁶.

¹² Загальна декларація прав людини ООН : Міжнародний документ від 10.12.1948. Документ 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 04.05.2023). – ст. 8.

¹³ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН : Міжнародний документ від 16.12.1966. Документ 995_043. Ратифікація від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 04.05.2023) – ч. 3 ст. 23.

¹⁴ Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення 04.05.2023). – ст. 47.

¹⁵ Рішення Конституційного суду України від 25.11.1997 р. № 6-зп у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

¹⁶ Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 10.15.2023).

3. Допустимі обмеження доступності правосуддя та їх легітимність

При дослідженні особливостей дотримання гарантій доступності правосуддя під час воєнного стану слід звернути увагу на той факт, що право на звернення до суду не є абсолютним правом. Згідно правовим позиціям та висновкам, встановлених прецедентною практикою ЄСПЛ, право на доступ до суду може бути піддане допустимим обмеженням. Держави-учасниці користуються свободою розсуду при прийнятті рішень щодо регулювання даного питання. У той же час, обмеження права на доступ до суду, якщо такі існують, не повинні порушувати саме призначення цього права. Загалом, будь-які обмеження права на доступ до суду повинні мати легітимну мету і дотримуватися розумної пропорційності між застосованими засобами та цією метою¹⁷. У Рішенні у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства» вказується на те, що такими допустимими обмеженнями права на доступ до суду можуть бути передбачені законом вимоги щодо дотримання строків давності, заходи забезпечення позову, нормативне регулювання такого права стосовно неповнолітніх та психічно хворих осіб тощо¹⁸. При обмеженні доступу до суду, необхідно визначити, чи не порушує таке обмеження сутність самого права на доступ до суду, а також чи відповідає воно законній цілі і чи збережено пропорційне співвідношення між застосованими засобами та досягнутою метою¹⁹. Питання визначення законності переслідуваної мети та пропорційності запроваджених обмежень наявним загрозам – відображають ключові аспекти, що враховуються при оцінці допустимості обмежень права на судовий захист, включаючи і в умовах воєнного стану.

Положення статті 3 Конституції України встановлюють, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю²⁰. Керуючись цими положеннями Рада суддів України розробила низку рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану, включають і заходи щодо тимчасової призупинки роботи судів. Зокрема, суддям України рекомендується приймати рішення про тимчасову зупинку судочинства певним судом у випадку загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників

¹⁷ Рішення у справі «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини» (Case of Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany) від 12 липня 2001 року. Заява № 42527/98. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aidx=520> (дата звернення 10.05.2023).

¹⁸ Рішення у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства» (Stubbings and Others v. the United Kingdom) від 22 жовтня 1996 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-117765> (дата звернення 10.05.2023) – п.п. 51-52.

¹⁹ Case of Ashingdane v. the United Kingdom. Application no. 8225/78. Judgment from 28 May 1985. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57425> (дата звернення 10.05.2023). – п.57.

²⁰ Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 05.05.2023).

апарату суду та суддів²¹. При оцінці цих рекомендацій з точки зору їх допустимості та впливу на доступність правосуддя, варто відзначити, що вони надають пріоритет безпеці учасників судового процесу. З метою забезпечення належного функціонування судів рекомендується здійснювати судочинство, враховуючи умови та поточну ситуацію у регіоні, де знаходиться судовий орган. Залишається можливість відкладати розгляд судових справ, проводити засідання за допомогою відео конференцій, а в разі активних бойових дій рекомендується навіть припинити роботу суду.

4. Заходи забезпечення доступності правосуддя під час воєнного стану

З метою забезпечення доступності правосуддя в умовах воєнного стану було прийнято рішення про зміни територіальної підсудності тих судів, які знаходяться у зоні активних бойових або на непідконтрольних Україні територіях. На законодавчому рівні дане нововведення було передбачено змінами до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які стосувалися визначення підсудності судових справ. Зокрема, зазначається, що з метою забезпечення належного функціонування органів судової влади в умовах воєнного або надзвичайного стану, стихійного лиха, військових дій, боротьби з тероризмом або інших надзвичайних обставин, допускається зміна територіальної підсудності судових справ, які розглядаються в судах, що з об'єктивних причин не можуть здійснювати правосуддя²². Зміна територіальної підсудності судових справ здійснюється на підставі рішення Вищої ради правосуддя, за поданням Голови Верховного Суду. У випадках, зазначених вище, справа передається до найближчого територіально або іншого визначеного суду. Зміна територіальної підсудності судових справ також може бути здійснена за розпорядженням Голови Верховного Суду у випадку неможливості здійснення Вищою радою правосуддя таких повноважень. Прийняття рішення про зміну територіальної підсудності судових справ, які перебували на розгляді певного суду, також є підставою для передачі всіх справ, які перебували на розгляді в цьому суді.

Практика показала, що однією з оптимальних альтернатив продовження діяльності судів під час воєнного стану є можливість проведення судових засідань у режимі відеоконференції. Особливо ефективним це виявилось для ситуацій, які пов'язані з наявністю загрози життю та безпеці суддів та учасників судових процесів. Реалії сьогодення вказують на те, що подальше розширення розгляду судових справ через відеоконференції з'язок є особливо актуальним та перспективним. Серед основних проблем проведення судових

²¹ Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. Документ від 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opubli> (дата звернення 05.05.2023).

²² Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 05.05.2023).

проваджень у дистанційному режимі зазначається неналежний рівень інформаційно-технічного забезпечення судів, відсутність єдиного формату обміну даними між автоматизованими системами документообігу різних інстанцій та спеціалізацій, недосконалість систем захисту інформації, недоліки інформаційного законодавства тощо²³. З метою вирішення нагальних практичних проблем було розроблено проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві²⁴. Даним законом передбачається внесення змін до Цивільного і Господарського процесуальних кодексів, Кодексу адміністративного судочинства, які передбачають можливість проведення дистанційного судочинства в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням суддею власних технічних засобів. Свідки, перекладачі та експерти будуть приводитись до присяги так само дистанційно. Протокол судового засідання буде вестись в електронному вигляді, а якщо з якихось причин це буде неможливо, то секретар буде робити записи письмово, а суддя використовуватиме власні технічні засоби для фіксації. У разі ухвалення судового рішення, його буде складено і підписано лише в електронній формі з використанням електронного підпису, що допоможе розвивати електронну юстицію та забезпечить безпеку учасників судового процесу.

Чергові зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в частині запровадження додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану було внесено 27 липня 2022 року²⁵. Оскільки оператор поштового зв'язку має обмежені можливості щодо доставки кореспонденції, законодавець впровадив нову можливість для учасників судового процесу отримувати додаткові повідомлення щодо розгляду справи через Єдиний державний веб-портал електронних послуг, включаючи використання мобільного додатка Порталу Дія. Також передбачена можливість отримання через даний додаток в електронній формі судового рішення по справі, виконавчого документу, виданого у формі електронного документу, особою, що є стороною по справі.

З метою оптимізації доступності правосуддя та покращення процесу інформування учасників судових проваджень про час і місце розгляду справи,

²³ Naichenko A., E-evidence and e-court in the Context of the Covid-19 Pandemic: A Study from Ukraine, *Access to Justice in Eastern Europe* (2021, 14 (12), 163–181. DOI:10.33327/AJEE-18-4-4-n000091. https://ajee-journal.com/upload/attaches/att_1635761524.pdf – p. 164.

²⁴ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві № 9090 від 10.03.2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75745 (дата звернення 06.05.2023).

²⁵ Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Закон України від 27.07.2022 № 2461-IX. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text> (дата звернення 06.05.2023).

з 15 лютого 2023 року учасникам судочинства надана можливість отримувати судові повістки, повідомлення та виклики і за допомогою електронного месенджера Вайбер. Оновлений «Порядок надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі» був затверджений наказом Державної судової адміністрації України від 23.01.2023 року № 28. У даному Порядку електронний месенджер визначається як сервіс з власним програмним додатком для обміну текстовими повідомленнями між користувачами мобільних або стаціонарних пристроїв через мережу Інтернет²⁶. Розроблений Державним підприємством «Інформаційні судові системи» сервіс автоматичного надсилання судових повісток через месенджер Вайбер буде використовуватись для доставки текстових повідомлень на мобільні номери учасників судових справ. Інформування учасників судових процесів таким способом цілком узгоджується з нормами процесуального законодавства, яке дозволяє використання інших засобів зв'язку, таких як мобільний зв'язок, для повідомлення учасників судового процесу і забезпечення реєстрації повідомлення або виклику. З процесуальної точки зору важливим є те, що розроблене програмне забезпечення дає можливість зберігати інформацію про надсилання та доставку цих повідомлень в автоматизованій системі документообігу суду. Це, з одного боку, буде підтвердженням належного інформування учасників справи, а з іншого, запобігатиме випадковому видаленню або зміні даних. Слід зазначити, що використання даного способу повідомлення учасників судового процесу має численні переваги, включаючи оптимізацію процедури та значні економічні переваги для судів. Вартість надсилання однієї судової повістки через Вайбер втричі менша, ніж вартість надсилання тієї ж повістки у форматі SMS-повідомлення.

ВИСНОВКИ

Право на доступ до суду є дієвим правовим засобом забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб. Навіть в умовах воєнного стану дане право не може бути обмежене. Гарантування доступності судового захисту означає, що кожна особа має право звернутися до суду для захисту своїх прав та реальну можливість доступу до дієвих механізмів реалізації даного права. Дотримання гарантій доступності правосуддя під час воєнного стану є запорукою належного та ефективного судового захисту порушених прав, свобод та інтересів осіб.

Під час дії правового режиму воєнного стану, з міркувань безпеки або відсутності об'єктивної можливості здійснювати правосуддя, деякі суди припинили свою роботу. Проте були прийняті ефективні заходи для забезпечення доступу осіб до правосуддя, такі як відкладення розгляду справ,

²⁶ Про затвердження Порядку надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі. Наказ Державної судової адміністрації України від 23.01.2023 № 28. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0028750-23#Text> (дата звернення 13.05.2023).

проведення судових засідань у форматі відеоконференцій, зміна територіальної підсудності окремих судів, впровадження нових форм інформування учасників справи та інші заходи.

АНОТАЦІЯ

Наукова стаття розглядає ключові аспекти гарантій судового захисту під час воєнного стану та пояснює необхідність і важливість розуміння та розробки механізмів, що забезпечують справедливий судовий захист прав і свобод громадян у цей час. Гарантування та дотримання гарантій доступності правосуддя є запорукою ефективного захисту основних прав і свобод осіб та їх відновлення у разі порушення. Автор акцентує увагу на необхідності забезпечення рівного доступу до справедливого та незалежного судочинства під час воєнного стану. Висвітлення цих питань сприяє підвищенню усвідомлення про необхідність належного захисту прав осіб у воєнний період і розвитку відповідних механізмів. Підсумовано, що право на доступ до суду є ефективним правовим інструментом захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, яке не може бути обмежене навіть під час воєнного стану. Гарантування доступності судового захисту означає, що кожна особа має право звернутися до суду для захисту своїх прав, а також реальну можливість отримати ефективні механізми для реалізації цього права. Забезпечення доступності правосуддя під час воєнного стану передбачає вжиття ефективних заходів таких як відкладення розгляду справ, проведення судових засідань у форматі відеоконференцій, зміна територіальної підсудності окремих судів, впровадження нових форм інформування учасників справи та ін.

Література:

1. Case of Ashingdane v. the United Kingdom. Application no. 8225/78. Judgment from 28 May 1985. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57425> (дата звернення 10.05.2023).

2. Naichenko A., E-evidence and e-court in the Context of the Covid-19 Pandemic: A Study from Ukraine, Access to Justice in Eastern Europe, 2021, 14(12), 163–181. DOI:10.33327/AJEE-18-4.4-n000091.

3. Загальна декларація прав людини ООН : Міжнародний документ від 10.12.1948. Документ 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 04.05.2023).

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 04.05.2023).

5. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами. Законодавство України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 10.05.2023).

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Організації Об'єднаних націй від 16.12.1966. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 10.05.2023).

7. Погоріло В. Ф. Права і свободи людини і громадянина в Україні. Київ : Ін Юре, 1997.

8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022. *Законодавство України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 05.05.2023).

9. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Закон України від 27.07.2022 № 2461-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text> (дата звернення 06.05.2023).

10. Про внесення змін до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого [...]. Закон України від 15.03.2022 № 2128-IX. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text> (дата звернення 05.05.2023).

11. Про затвердження Порядку надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі. Наказ Державної судової адміністрації України від 23.01.2023 № 28. *Законодавство України* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0028750-23#Text> (дата звернення 13.05.2023).

12. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів від 10.05.2006 № 361/2006. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text> (дата звернення: 05.04.2023).

13. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Редакція від 27.04.2022. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 04.05.2023).

14. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 05.05.2023).

15. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві № 9090 від 10.03.2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75745 (дата звернення 06.05.2023).

16. Рабінович, П.М. Права людини і громадянин : навч. посіб. Київ : Атіка, 2004.

17. Рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. Документ від 02.03.2022. URL: <http://rsu.gov.ua › news › usim-sudam-ukraini-rsu-orubli> (дата звернення 05.05.2023).

18. Рішення Конституційного суду України від 25.11.1997 р. № 6-зп у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та

статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-97#Text> (дата звернення 05.05.2023).

19. Рішення у справі «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини» (Case of Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany) від 12 липня 2001 року. Заява № 42527/98. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=520> (дата звернення 10.05.2023).

20. Рішення у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства» (Stubbings and Others v. the United Kingdom) від 22 жовтня 1996 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-117765> (дата звернення 10.05.2023)

21. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010.

22. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text (дата звернення 04.05.2023).

Information about the author:

Paskar Aurika Lazorivna,

PhD in Law,

Associate Professor at the Department of Procedural Law

Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

2, Kotsyubynsky str., Chernivtsi, 58012, Ukraine